

Piotr A. OWSIŃSKI

Uniwersytet Jagielloński

piotr.owsinski@uj.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-7862-3345>

TEKSTOLOGICZNO-KODYKOLOGICZNE STUDIUM PRZYPADKU POLSKOJĘZYCZNEJ METRYKI ZGONU W *LIBER MORTUORUM* (1867–1878) JAKO RODZAJU TEKSTU

1. ROZWAŻANIA WSTĘPNE I CEL EKSPLORACJI

Poniżej przedsięwzięta próba tekstologiczno-kodykologicznej analizy historycznego tekstu, którym jest wpis w metrykalnej *Księdze Zmarłych (Liber Mortuorum/Defunctorum/Sepultorum)* z XIX wieku, nosi znamiona pilotażowego, interdyscyplinarnego ujęcia istoty, formy i funkcji noty w księdze parafialnej tego rodzaju przy użyciu metod badawczych z zakresu tekstologii (lingwistyki tekstu)¹ oraz kodykologii. Taka perspektywa badań stanowi niejako odpowiedź na postawiony przez Wiktorowicza (2009:

¹ W tym miejscu warto zauważyć, iż obecnie dociekania tekstologiczne często i chętnie podejmowane są głównie w Polsce i Niemczech. Nie bez znaczenia są jednak także osiągnięcia językoznawców skandynawskich, anglosaskich oraz hiszpańskich. Nie wolno również pominąć wartościowych prac powstałych i nadal powstających w ramach językoznawstwa tureckiego, bułgarskiego czy rosyjskiego, m.in.: Dimitrova, Karshakova 1992, 9–41; Barki 1978; Işik 1979; Şenöz-Ayata 2005, 2006, 2008, 2012; Şenöz-Ayata, Atasoy 2019; Topbaş, Yilmaz 2019; Turaeva 1986; Komleva 2011; Gal’perin 2017; Černávskaá 2018. Korzenie prekursorskich systematycznych pomysłów z zakresu tekstologii, która jako samodzielna dyscyplina językoznawcza zaczęła rozwijać się w RFN w l. 60. XX w., tkwią natomiast jeszcze w pracach wychodzących spod pióra członków Praskiego Koła Językoznawczego: Mathesius 1929; Beneš 1967, 1973; Daneš 1968, 1970.

265–266) postulat wychodzenia w analizie historycznych gatunków tekstu od materiału rękopiśmiennego lub najwcześniejszych druków celem opisu dostępnych w nich gatunków tekstu² oraz na wysuniętą przez Wawrzyniaka (2004: 328) propozycję uwzględniania „transdyscyplinarności” badań tekstologicznych, co winno wyrażać się zarówno w postrzeganiu tekstów jako wielopłaszczyznowych interakcji, jak i uwzględnianiu podczas ich analizy instrumentarium badawczego oraz osiągnięć naukowych z zakresu różnorodnych dyscyplin nauki. W tym miejscu warto podkreślić, iż pewnego ogólnikowego szkicu tekstologicznych zagadnień należy upatrywać już w pracach Humboldta (1767–1835) i Paula (1846–1921) (Völzing 1970; Dressler 1978), chociaż Grucza zauważa jednak, iż

korzenie lingwistycznych zainteresowań tekstami sięgają (...) dalej w przeszłość, jako że tekstami zajmowała się przecież już starożytna filologia, a potem także retoryka i stylistyka, chociaż nie zawsze i nie od początku z czysto lingwistycznego punktu widzenia (2013: 35).

Interesujące stanowisko prezentuje także Witosz, według której analiza pisemnie utrwalonych w księdze relacji między konwencją rodzaju tekstu (niem. *Textsorte*) a właściwą reprezentacją utrwalonej w niej przeszłości może zostać przesunięta w spektrum badań koncentrujących się na analizie pamięci kolektywnej konkretnej społeczności (Czachur, Erll, Traba, Witosz 2014: 28).

Z kolei perspektywa kodykologiczna stanowi wypadkową zastosowania zróżnicowanych metod mieszczących się w warsztacie

badawczej, wcześniej ukształtowanych, klasycznych nauk pomocniczych historii, zwłaszcza paleografii i dyplomatyki. Oprócz nich kodykologia wchodzi również na pole badań bibliologii, a nawet częściowo historii sztuki. Ta interdyscyplinarność jest efektem natury źródeł, które pozostają w kręgu zainteresowań kodykologii. Przedmiot badań tej nauki pomocniczej historii stanowi kodeks, którego od innych form źródeł pisanych odróżnia nie treść, lecz cecha zewnętrzna, tj. złączenie kart (ewentualnie desek) wzdłuż jednego z brzegów (Grulkowski 2015: 19).

Tak naszkicowany aspekt przedsięwziętej synchronicznej eksploracji, pozostający w związku z współcześnie popularnymi badaniami warunków

² Z uwagi na ramy objętościowe poniższej pracy konieczne staje się jedynie wskazanie na reprezentatywny zbiór tekstologicznych badań tekstów historycznych, podawanych m. in. przez Smykałę 2009: 277–296 czy Owsinińskiego 2021: 539–560, 2022: 17–37.

życia i funkcjonowania lokalnych społeczności utrwalonych w tekstach historycznych z punktu widzenia teorii ugruntowanej (ang. *grounded theory*) Straussa i Glasera (1967), doprowadzi do celu, jakim jest próba makrostrukturalnej analizy tekstu sporządzonych w języku polskim narracyjnych aktów zgonu w księdze *Akta Zmarłych od 1867 do 1878*, pochodzącej z kancelarii parafialnej rzymskokatolickiego kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w leżącym nieopodal Kielc Busku-Zdroju³.

Wybór takiego korpusu badawczego podyktowany jest z kolei faktem, iż *Księgi Zmarłych / Pochowanych*, wraz z innymi wyznaniowymi księgami metrykalnymi – tzn. *Księgami Ochrzczonych / Urodzonych (Libri Baptizatorum / Natorum)* oraz *Księgami Zaślubionych (Libri Matrimoniorum / Copulatorum)* – z powodu ich autentyzmu, obiektywizmu, precyzyjności i aktualności mogą być uznane za interesujący, obszerny oraz wiele obiecujący punkt wyjścia dla różnorodnych badań naukowych (Sztandera 2015: 225–226).

Za kolejną zaletę podjętej próby studium badawczego należy uznać również okoliczność, iż obrana grupa materiałów archiwalnych nie została poddana badaniom z zakresu lingwistyki tekstu⁴, co pozwala uznać ją za wstęp do badań tego rodzaju bez prekonceptualizowanej wiedzy. W konsekwencji na podstawie wyników dociekań stanie się możliwe wyodrębnienie ogólnej i abstrakcyjnej kategorii (AKT W METRYKALNEJ KSIĘDZE ZMARŁYCH), realizowanej w konkretnych adnotacjach obecnych w księdze, celem „ujrzenia” utrwalonych pisemnie procesów społecznych, których odbiciem jest owa metrykalna nota.

Zgodnie z powyższym akt w formie narracyjnej, zamieszczony w metrykalnej księdze zgonów, może zostać uznany jako tekst⁵, którego treści

³ Busko-Zdrój – miasto powiatowe w województwie świętokrzyskim oddalone ok. 50 km na południe od stolicy województwa – Kielc.

⁴ W ostatnich latach ukazują się jednak pionierskie wyniki badań metryk i ksiąg parafialnych, m.in. Dacewicz 2015, 2016, 2017, 2019; Dacewicz, Chomko, Smakulska 2017, Duszyński-Karabas 2017, Owsiański 2021, 2022; Owsiański, Mordań 2021.

⁵ Przy tej okazji konieczne staje się stwierdzenie, iż lingwistyka (tekstu) do dzisiaj nie wypracowała niewieloznacznej i powszechnie akceptowanej definicji pojęcia *tekst* (Wilkoń 2002: 7; Gruzca 2009: 98; Rzeszutko-Iwan 2009: 57). Z tego względu w literaturze specjalistycznej można napotkać wiele alternatyw definiowania tego pojęcia. Jedną z takich możliwości proponuje Göpferich (1995: 56–57), która *tekst* – w świetle komunikacji i pragmatyki – pojmuje jako tematycznie i/lub funkcjonalnie koherentną, w odniesieniu do języka lub języka i budowy złożoną strukturę. Z taką perspektywą pozostają spójne także wnioski Czachura (2009: 298), twierdzącego, że „lingwistyka tekstu umiejscawia

w sensie strukturalnym nie należy interpretować jako sumy poszczególnych jego elementów, gdyż stanowi ona jednostkę wyższego rzędu. Tym samym to nie zdanie winno być podnoszone do rangi przedmiotu badań lingwistycznych, lecz konsekwentnie – tekst. Kontekstem teoretycznym poniższej eksploracji jest natomiast koncepcja komunikatywno-pragmatyczna, traktująca tekst jako element komunikacji, który jednocześnie jest przez tę komunikację warunkowany. W oparciu o wywód Rosengren (1980: 276) tekst powinien być pojmowany, jako tematyczny byt, podczas tworzenia którego obowiązują zarówno reguły wpływające z jego produkcji, jak również stosunki zakotwiczone w relacji między samym tekstem a działaniem językowym. Z kolei rezultat działania tych potencji musi spełniać określoną funkcję komunikatywną i pragmatyczną (Hartung 2000: 83) w rzeczywistości pozatekstowej, będącej tłem aktu komunikacji (Grucza 2013: 53). Za Viehwegerem (1977: 156) tekst daje się charakteryzować jako zamierzone działanie językowo-komunikatywne z konkretną funkcją komunikatywną. W ujęciu *stricte* komunikatywnym natomiast nadrzędnym zadaniem tekstu jest jego funkcja instrumentalna na płaszczyźnie komunikacji interpersonalnej, w świetle której należy go analizować (Heinemann 1982). Logiczną konsekwencją przytoczenia powyżej ogólnych założeń pragmatyczno-komunikatywnej koncepcji tekstu jest zatem wyżej sformułowana myśl o uznaniu tekstu aktu metrykalnego za soczewkę, ukazującą procesy i stosunki społeczne. Na uwagę zasługuje jednak w tym miejscu okoliczność, iż

refleksja socjologiczna unika szczegółowego oglądu zjawisk językowych. Wychodzi od charakterystyki grup społecznych, uwzględnia rodzaje kontaktów łączących te grupy i próbuje na tle tych faktów ustalić obraz odmian języka, zwracając przy tym uwagę bardziej na ich miejsce w procesie społecznej komunikacji niż na miejsce w obrębie języków narodowych (Grabias 2019: 100)

Według Żmudzkiego (2019: 235) nie bez znaczenia pozostaje również dynamizm tekstu, który daje się sprowadzić do zagadnienia, iż tekst jako złożone językowe działanie komunikacyjne bezwyjątkowo jest realizowa-

tekst w kontekście społecznym i kulturowym, uwzględniając przy tym kognitywistyczne i komunikatywistyczne paradygmaty analizy tekstu.” W kontekście prób definiowania terminu należy także zgodzić się z Kapuścińską (2013: 122), która zauważa, iż rozwijająca się stale tekstologia jako dyscyplina językoznawcza nierzadko stwarza okazję do różnorakiego pojmowania *tekstu*, co automatycznie powodują atomizację pojęcia.

ny w oparciu o prototypowe modele konceptualizacji i kompozycji wraz z ich konkretnymi wykładnikami illokutywnymi, symptomatycznymi dla konkretnej kategorii działania, którego finałem ma być osiągnięty przez producenta tekstu cel.

W oparciu o powyższe refleksje możliwe staje się rozumienie wpisu w parafialnej metrykalnej *Księdze Zmarłych* jako specjalistycznego gatunku (typu) tekstu⁶. W takim świetle będzie on bowiem postrzegany jako działanie społeczne i językowe, przy pomocy którego jego odbiorcy zostają przekazane informacje o 1) zaistnieniu zdarzenia prawnego w postaci śmierci człowieka, 2) śmierci konkretnego człowieka, jak również jej czasie i miejscu oraz 3) ustaniu bytu prawnego tego człowieka, tj. o wynikających z jego śmierci konsekwencji prawnych takich jak otwarcie spadku czy wygaśnięcie określonych praw i obowiązków o charakterze osobistym, niedziedzicznym.

Metryka zgonu stanowi zatem urzędowy dowód śmierci, jej czasu i miejsca. Ponadto uchodzi ona za dowód konieczny, bez którego niemożliwe jest zrealizowanie konsekwencji wypływających ze śmierci człowieka, np. akt zgonu poświadcza otwarcie spadku⁷. Oprócz tego bez okazania metryki zgonu współmałżonka nie jest możliwe zawarcie kolejnego związku małżeńskiego, chociaż prawnie taka możliwość wynika z samej śmierci współmałżonka. Przy tym jednak warto zauważyć, że o ile w przypadku braku aktu małżeństwa małżeństwo z punktu widzenia prawa nie zostało zawarte, to w przypadku braku aktu zgonu i tak ma miejsce fakt śmierci człowieka.

Na powyżej wskazanych polach informacji zawartych w adnotacji w *Księdze Zmarłych* wyczerpuje się już potencjał informacyjny omawianego tutaj tekstu, co nie dotyczyło przykładowo metryk chrztu w *Księdze Ochrzczonych* czy aktów małżeństwa w *Księdze Zaślubionych*, gdzie ich adresat dodatkowo informowany jest także o nastąpieniu określonego wydarzenia natury sakralno-religijnej w postaci włączenia ochrzczonego dziecka w metafizyczną sferę Kościoła czy związania dwojga małżonków

⁶ Z punktu widzenia lingwistyki tekstu także ten termin nie może zostać uznany za jednoznacznie zdefiniowany, gdyż jego istotę mogą determinować koncepcje: komunikacyjno-funkcjonalna Brinkera (2010, 120–126), komunikatywno-pragmatyczna Heinemanna (2008, 114–115), kognitywna Assmanna (1988: 9–19) i Zieglera (2003: 55) lub operacjonalistyczna autorstwa de Beaugrande'a i Dresslera (1981).

⁷ Bez aktu zgonu brak jest bowiem urzędowego dowodu faktu, że spadek się otworzył, tzn. że nastąpiła sukcesja uniwersalna w prawa i obowiązki majątkowe zmarłego.

węzłem małżeńskim w wyniku złożonej sobie przysięgi przed Bogiem w obecności świadków (Owsiński 2021: 543, 2022: 20; Owsiński, Mordań 2021: 856).

Poszczególne wpisy w księdze winny zatem zostać uznane za zwierciadło pewnej hipotetycznej i koncepcyjnej matrycy tekstu – tekstemu, który fizycznie zostaje zrealizowany w określonych rzeczywiście istniejących tekstach, tzn. notach w księdze. Ta realizacja tekstu z kolei ma miejsce wtedy, kiedy jego poszczególne materializacje w księdze obejmują pewną niezbędną liczbę cech implikujących powstanie tego – a nie innego – rodzaju tekstu.

Naturalnie, teksty mogą w mniejszym lub większym stopniu realizować wzorzec, jednak nie zmienia to faktu, że stanowi on zawsze punkt odniesienia interpretacji i jest źródłem ewentualnych kontrastów dla realizacji niekonwencyjonalnych (Pałuszyńska 2010: 160).

2. MATERIAŁ BADAWCZY I JEGO OPIS Z PERSPEKTYWY KODYKOLOGICZNEJ

Z punktu widzenia kodykologii powstała w Busku-Zdroju parafialną księgę, opatrzoną tytułem *Akta Zmarłych od 1867 do 1878*⁸ – będącą z uwagi na zniszczenie wcześniejszego materiału rękopiśmiennego tego typu pierwszym elementem tej serii ksiąg – należy uznać za *księgę urzędową* (niem. *Amtsbuch*), a więc obszerny dokument w formie zwartej księgi. Jego istotę i cechę charakterystyczną stanowią natomiast wpisy, przy pomocy których organizowane i zabezpieczone są informacje dotyczące zaistnienia zdarzenia prawnego w postaci śmierci człowieka. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na najistotniejsze obszary używania ksiąg urzędowych, tzn. archiwizacja i dokumentacja praw, kwestie finansowe i rozliczeniowe określonych instytucji oraz zagadnienia dowodowe z zebrań czy podjętych ustaleń (protokolarze). Za Kretzschmarem (2018) i Biszczańnikiem (2016: 136) księgi takie mogą zostać zatem uznane za refleks i wsparcie urzędowego aparatu publicznego lub sądowego wymiaru sprawiedliwości. W związku z powyższym *księgi urzędowe* różnorodnych konwencji wraz z ich cechami

⁸ W dalszym ciągu stanowi ona część archiwaliów kancelarii parafialnej przy kościele pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Busku-Zdroju.

symptomatycznymi dla pełnionych przez nie funkcji lub charakteru spisanych w nich adnotacji były prowadzone w instytucjach państwowych i miejskich (m.in. księgi miejskie, ławnicze, urbarze). Wśród parafialnych ksiąg kancelaryjnych wyróżniane są tradycyjnie natomiast dwie zasadnicze grupy ksiąg: metrykalne⁹ i konsystorskie¹⁰, przy czym zastosowanie znajdują tutaj jeszcze też sumariusze¹¹, raptularze¹² i czasem kroniki parafialne (Szymański 2021: 461–467).

Dopiero określone typy ksiąg, układające się częstokroć w całe serie, notują już szczegółowo określone sfery działalności parafii, wyróżniając się przy tym często specjalizacją w zależności od treści wpisu. Podczas gdy adnotacje w księgach metrykalnych dotyczą konkretnych czynności publicznoprawnych oraz (czasami) wystawienia właściwego dla danego faktu dokumentu, noty w księgach konsystorskich dotyczą działalności parafii i jej organizacji *in toto* (Owsiński 2022: 22).

Zachowana w dobrym stanie tekturowa okładka poddanej analizie księgi, której rogi i grzbiet obciążnięto szarym płótnem, nie zawiera uszkodzeń, zagięć ani wgnieceń. Na niej znajduje się umieszczona w latach czterdziestych XX wieku¹³ nalepka z tytułem całej księgi, na obwodzie której lokalny drukarz zawarł dane teleadresowe swojego zakładu (zdj. 1). Na grzbiecie księgi przyklejono niewielki skrawek papieru (53×65 mm) z odręczną notatką o ramach czasowych użytkowania księgi: 1867–1878.

⁹ Zbiór tych ksiąg stanowią: *Księga Urodzonych / Ochrzczonych, Księga Zaślubionych* oraz *Księga Zmarłych*.

¹⁰ Zbiór ksiąg konsystorskich jest raczej grupą otwartą, tzn. nie wszystkie wspomniane poniżej księgi muszą znajdować zastosowanie we wszystkich parafiach. Z drugiej strony mogą znajdować się tutaj również takie księgi, które odnoszą się do innych obszarów funkcjonowania parafii, np. powołania proboszczów, spisy dzieci przyjmujących pierwszą komunię, ilości wydawanych komunikantów, itp. Do najczęściej napotykanych ksiąg tej grupy należą serie: *Status animarum* (informacje o liczbie wiernych parafii w określonym czasie), *Księga Zapowiedzi, Księga Ogłoszeń Parafialnych, Księga Chorych i Zoopatrzonych, Księga Bierzmowanych* (por. też Waluś 2010: 142).

¹¹ Sumariusz (< łac. *summa*) – wyciąg z dokumentów, dzieł itp. [SJP PWN: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/sumariusz.html> (dostęp 2.05.2022)].

¹² Raptularz (< łac. *raptularius*) – księga lub bruliondo odręcznego notowania różnych wiadomości, zdarzeń, anegdot itp. [SJP PWN: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/raptularz.html> (dostęp 2.05.2022)].

¹³ Fakt ustalony na podstawie wywiadu z obecnym kanclerzem.

Zdjęcie 1. Okładka książki wraz z tytułem

Manuskrypt o grubości 26 mm wraz z okładkami¹⁴ składa się z 392 stron, na których umieszczono 1323 akty zgonu¹⁵, przy czym analizowane tutaj polskojęzyczne adnotacje dotyczą okresu 1867–1868 (67 aktów)¹⁶. Po

¹⁴ Grubość bloku książki bez okładek – 19 mm.

¹⁵ Rozłożenie zejść w poszczególnych latach kalendarzowych nie jest równomierne: w analizowanej księdze w roku 1867 umieszczono 15 aktów (księga została założona w 4.12.1867), 1868 – 134, 1869 – 81, 1870 – 136, 1871 – 103, 1872 – 82, 1873 – 187, 1874 – 164, 1875 – 105, 1876 – 118, 1877 – 96, 1878 – 102.

¹⁶ Ostatni polski akt zgonu nr 52 z dn. 27.04.1868.

nich adnotacje już konsekwentnie dokonywane są w języku rosyjskim, co pozostaje w związku z wydanym w 1868 r. przez administrację carskiej Rosji i obowiązującym do czasu I wojny światowej ukazem o sporządzaniu tego rodzaju dokumentacji jedynie w języku rosyjskim (Waluś 2010: 144). W zewnętrznym górnym rogu umieszczono wpisane ołówkiem numery niepoliniowanych kart (196) o wymiarach 205 x 325 mm. Na każdej stronie karty ołówkiem narysowano marginesy stron¹⁷, których szerokość waha się w całej księdze wraz ze zmieniającą się ręką pisarską anonimowych pisarzy kancelaryjnych¹⁸ (26–44 mm). W tym miejscu należy jednak zauważyć, iż karty następujące po karcie nr 187 stanowią oddzielny plik kart, doklejonych później i wykazujących numerację od 1 do 8 (16 stron). Po nich z kolei następuje ostatnia kartka księgi, opatrzona numerem 188. Taki stan rzeczy prawdopodobnie wynika z chęci dokończenia wszystkich wpisów z 1878 r. w jednym bloku.

Wprawdzie w całym manuskrypcie stwierdzono działalność kilku rąk pisarskich, to okres funkcjonowania księgi w języku polskim cechuje się jedynie dwoma charakterami pisma. W tej części księgi nie ma także żadnych uszkodzeń kart, uzupełnień ani razur. Incydentalne przekreślenia tekstu, np. nazwa miejscowości na marginesie, opatrzone zostały parafką księdza proboszcza. Zewnętrzny dolny róg każdej strony jest natomiast wyraźnie zabrudzony, co świadczy o częstym wertowaniu kart w trakcie użytkowania księgi. Organizacja poszczególnych adnotacji w manuskrypcie ma charakter chronologiczny, a lata kalendarzowe wyznaczają konkretne części księgi. Przy górnym rancie każdej prawej strony widnieją odciski pieczęci: X.T.K.D.D.W i ДЕКАНЬ/ СТОПНИЦКОГО ДЕКАНАТА¹⁹. Marginesy każdej ze stron konsekwentnie zawierają in-

¹⁷ Na niektórych stronach widoczne są ślady po wytarciu ołówka.

¹⁸ Każda nota o zejściu została podpisana przez księdza proboszcza, co miało potwierdzać prawdziwość zawartych w niej danych: X. *Mateusz Łojkowski Proboszcz Buski*. Charakter pisma samych aktów zgonu i charakter pisma podpisu proboszcza, świadczą o tym, że w kancelarii pracowały odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg nigdzie z nazwiska niewymienione osoby, których zadaniem było wpisanie aktu do księgi, pod którym proboszcz jako zarządca parafii składał swój podpis. Jedynie rzadko można rozpoznać autora wpisu, w którym charakter pisma pokrywał się z charakterem pisma podpisu księdza.

¹⁹ Informacja o przynależności parafii do Dekanatu Wiślickiego wraz z inicjałami Dziekana, następującymi po „X.” (= często stosowany skrót od wyrazu *ksiądz*): X.T.K.D.D.W (= ks. T.K. Dziekan Dekanatu Wiślickiego, Wiślica – miasto w województwie świętokrzyskim oddalone od dzisiejszego miasta powiatowego Buska-Zdroju o ok. 16 km na południe). Później zmiana przynależności parafii w Busku i przyłączenie jej do Dekanatu Stopnickiego, co potwierdza rosyjska pieczęć, widoczna na doklejonych kartach. Stopnica – miasto

formację z nazwą przynależącej do parafii miejscowości, z której pochodziła osoba zmarła, np. *Busko* (1867: 129)²⁰, *Nadole*²¹ (1867: 134), *Bronina* (1868: 20), *Chotelek* (1868: 31). Każdy akt zejścia kończy notatka o niepiśmienności osób zgłaszających śmierć osoby, której nota dotyczy, przy jednoczesnym możliwym wskazaniu koligacji z osobami zgłaszającymi śmierć:

- (1867: 127) *Akt ten stawającym przeczytany, przez Nas tylko podpisany został, gdyż Ci pisać nie umieją.*
- (1867: 133) *Akt ten oświadczającym przeczytany, przez Nas tylko podpisany został, gdyż stawający świadkowie pisać nie umieją*
- (1868: 26) *Akt ten stawającym przeczytany, z których pierwszy jest mężem zmarłej, przez Nas tylko podpisany został, gdyż Ci pisać nie umieją.*

Księga zmarłych w 1867 r.					
	Nazwisko i imię zmarłego	Wzrost	Wiek	Nazwisko i imię zmarłego	Wzrost
1	Stępiński Stanisław	40	19	Cieplakówna Maryanna	30
2	Stępiński Józef	42	20	Chmielewski Jan	56
3	Bogajski Tomasz	32	21	Cichara Jan	62
4	Bogacka Maryanna	12	22	Cisłanówna Anna	75
5	Bech Walenty	18	23	Ciepliniski Ludwik	90
6	Blawnykiewicz Walenty	21	24	Czyrykowska Maryanna	108
7	Blawnykiewicz Eleonora	32	25	Czyrykowski Tomasz	135
8	Broszowski Władysław	41	26	Dudzikowski Bartłomiej	30
9	Bechowa Franciszka	46	27	Dosiewica Maryanna	31
10	B...				

Zdjęcie 2. Wykaz tabelaryczny z 1867 r.

w województwie świętokrzyskim oddalone od dzisiejszego miasta powiatowego Busko-Zdrój o ok. 16 km na wschód; dawna siedziba powiatu stopnickiego (do 1915 roku).

²⁰ [1867: 129]: 1867 – rok, 129 – numer aktu w danym roku.

²¹ Dzisiaj jedna z ulic Buska-Zdroju, której nazwa po włączeniu w granice administracyjne miasta nie uległa zmianie.

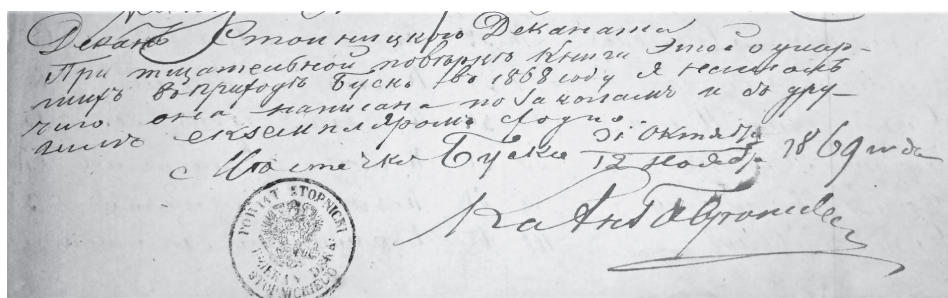
Po upływie każdego roku konsekwentnie sporządzano w formie tabeli zestawienie wszystkich zmarłych w danym roku w przyporządkowaniu ich danych personalnych do konkretnego numeru adnotacji. Następną serią aktów z kolejnego roku kalendarzowego zawsze rozpoczyna się od nowej strony. Tabela z zestawieniem z 1867 roku zawiera jednak także nazwiska z poprzedniej, niezachowanej do dzisiaj księgi (zdj. 2).

Oprócz wykazu tabelarycznego ze spisem aktów zgonu każdy rok kalendarzowy kończy sporządzony przez Proboszcza Buskiego (po polsku w 1867 r.) lub Dziekana Dekanatu Stopnickiego (po rosyjsku w 1869 r.) protokołem o zatwierdzeniu dokonanych wpisów, uwierzytelnionym okrągłą pieczęcią dekanalną (zdj. 3).

Działo się w Mieście Busku dnia trzydzie/ stego pierwszego Grudnia tysiąc ośmset/ sześćdziesiątego siódmego roku.

My Proboszcz Parafii Busko utrzymujący/ Akta Stanu Cywilne/ go niżej podpisany stosownie do/ Artykułu osiemdziesiątego czwartego Kodeksu Cywilnego Polskiego Księgę niniejszą Aktów Stanu Cywilne/ go wzmiankowanej Parafii co do Zmarłych w dniu dzisiej= / szym o godzinie dziewiątej w wieczór zamknęliśmy a znalazł/ szy w niej przyjętych w roku bieżącym zmarłych w liczbie sto/ czterdzieści liczbę tę niniejszym zaświadczamy i/ Księgę kończymy tym protokołem po którym żaden już/ Akt wpisany być nie może.

X. Mateusz Łojkowski Proboszcz Buski/ utrzymujący Akta Stanu Cywilnego.

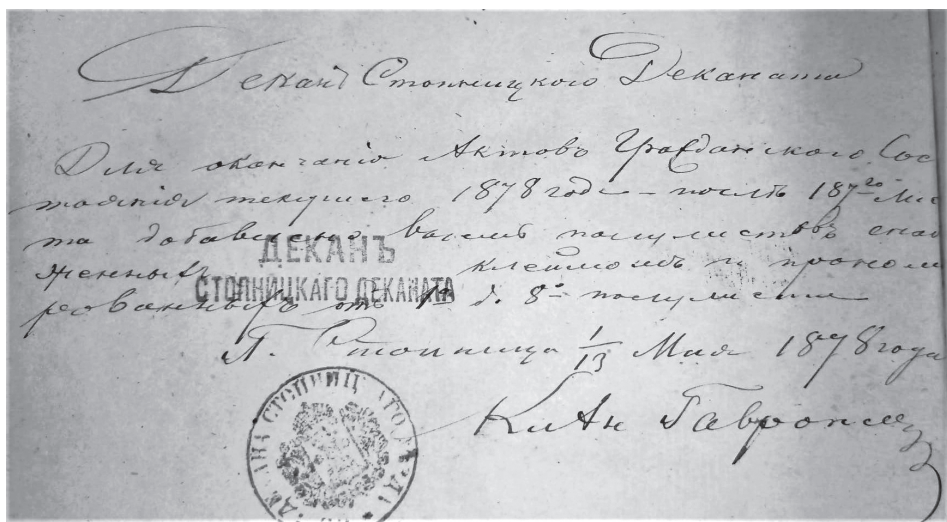
Zdjęcie 3. Protokół Dziekana Dekanatu Stopnickiego z 1869 r. przed wykazem tabelarycznym z 1868 r.

Ostatnia strona rejestru zawiera zredagowaną przy jego zakładaniu w 1867 r. ośmiowersową, zapewne ręką Dziekana Dekanatu Wiślickiego po polsku wpisaną uwagę, nadającą księdze oficjalny charakter, po której następuje nieczytelny podpis Dziekana, poświadczony współcześnie mocno wyblakłą i nieczytelną urzędową pieczęcią okrągłą z umieszczoną po jej

obwodzie informacją o przynależności miejsca i parafii do Dekanatu Wiślickiego:

Niniejszą Księgę do Zapisywania Aktów Religijnych/ Cywilnych Zmarłych w Parafii Busko w dniu Czwar/ tym Grudnia Tysiąc Osmset Sześćdziesiątego Siódmego/ roku rozpoczętą z Kart pułarkuszowych Sto Osmdzie/ siąt Osmiu złożoną numerem porządkowym i/ (?) (odcisk pieczęci) X.T.K.D.D.W. na Każdej Karcie Opatrzoną w dniu dzisiaj/ szym uparafowano –/ w Busku dnia 3 Grudnia 1867 r. (okrągła urzędowa pieczęć dekanalna) (nieczytelny podpis Dziekana Dekanatu Wiślickiego)

Powyżej z kolei Dziekan Dekanatu Stopnickiego umieścił w 1878 r. uwagę w języku rosyjskim kończącą rejestr adnotacji we wskazanym roku kalendarzowym i jednocześnie informującą o dołożeniu do rejestru dodatkowych ośmiu, wyżej wspomnianych kart (16 stron) (zdj. 4):

Zdjęcie 4. Kończąca księgę rosyjską uwaga Dziekana Stopnickiego z 1878 r.

3. MATERIAŁ BADAWCZY I JEGO OPIS Z PERSPEKTYWY TEKSTOLOGICZNEJ

Notę w rejestrze aktów zgonu z Buska z drugiej połowy XIX w. jednoznacznie należy zdefiniować jako publiczny akt stanu cywilnego posiadający moc dowodową, zauważając również przy tym, że współczesne

akty stanu cywilnego wyrosły z kościelnych metryk chrztów, ślubów i zgonów, które początkowo prowadzono wyłącznie dla celów kościelnych. Początki rejestracji stanu cywilnego na ziemiach Europy (...) związane są z (...) Soborem w Trydencie, zwołanym w 1545 roku (...). Sobór ten (...) zakończył się w 1563 roku, odciskając na zawsze piętno na aktach stanu cywilnego poprzez wprowadzenie obowiązku rejestracyjnego urodzin, zgonów i małżeństw. W roku 1577 duchowieństwo polskie przyjęło ustawy Soboru Trydenckiego i od tego czasu przyjąć należałoby organizację rejestracji stanu cywilnego w Polsce (Hrynicky 2016: 359).

Pod względem tekstologicznym wpisanie aktu do księgi należy interpretować jako wieloaspektową realizację istotnie społecznych, następujących po sobie zdarzeń prawnych, spośród których pierwszym zawsze jest śmierć. Taka konstatacja konweniuje z kolei z uzasadnieniem Wiktorowicza (2011: 128), według którego historyczne teksty nie służyły pierwotnie informowaniu kogoś o czymś, lecz przede wszystkim notowały relewantne społecznie zdarzenia lub czynności prawne, mające duże znaczenie dla partnera komunikacji. Z tego względu koniecznym staje się utrwalenie na piśmie określonej treści, aby mogła ona być przyjęta do wiadomości przez ówczesnych i przyszłych członków danej społeczności, którzy odtąd winni postępować w oparciu o nią. Taki punkt widzenia ukazuje z kolei następujące funkcje aktu: 1) memoratywną, pozostającą z nią w ścisłym związku 2) dowodową, gdyż akt przechowuje treści o konkretnym człowieku, konkretnym zdarzeniu prawnym i w końcu o samej okoliczności zredagowania właściwego dokumentu, potwierdzającego to zdarzenie, 3) semantyczno-pragmatyczną, ponieważ odbiorca tekstu zostaje powiadomiony o zaistnieniu określonego zdarzenia (prawnego).

Powstanie takiego tekstu zależne jest od przynajmniej trzech podmiotów działających (agens): 1) osoba upoważniona do dokonania wpisu (= pisarz kancelaryjny, ksiądz, proboszcz) oraz 2) zawsze dwie osoby stwiające się w kancelarii parafialnej, na których wniosok wpisywana jest nota o zejściu (= osoby zgłaszające śmierć innej osoby). Ponadto konieczne pozostaje wskazanie na pasywną – ale mimo wszystko jednak absoltunie konieczną – jednostkę w postaci 3) osoby zmarłej, której śmierć implikuje cały proces powstania aktu zgonu (= patiens).

Struktura każdego wpisu cechuje się silną formalizacją: jego budowa jest przejrzysta i logiczna, a poszczególne części koherentnej, akceptowalnej i informatywnej całości wykazują wyraźnie widoczne przewidziane zadanie informacyjne. Cały akt zejścia zakotwiczony jest także w określonym

kontekście pozatekstowym z referencją do miejsca stawienia się osób zgłaszających (kancelaria parafialna) czy miejsca zamieszkania wnioskodawców lub osoby zmarłej. Adnotacje zawsze posiadają ten sam układ, którego realizacja następuje bezwyjątkowo niezależnie od pisarza kancelaryjnego. Poszczególne passusy tekstu nie są od siebie oddzielone, co jest z kolei jedną z cech charakterystycznych dla formy narracyjnej aktu. Sporadycznie poprzez podkreślenie wyeksponowano imię i nazwisko osoby zmarłej, której dotyczy cały tekst:

1) introdukcja	zawierająca za każdym razem nazwę miejscowości;
2) datacja	zawsze zapisywana słownie (nigdy za pomocą cyfr);
3) czas	godzina, o której zjawili się w kancelarii parafialnej wnioskodawcy;
4) wnioskodawcy	osoby stwiające się w kancelarii parafialnej celem zgłoszenia śmierci innej osoby zawsze z podaniem ich wieku, profesji / stanu (cywilnego) i miejsca zamieszkania;
5) cel wizyty w kancelarii parafialnej	złożenie oświadczenia o śmierci człowieka (imię i nazwisko) z podaniem daty i godziny jego śmierci; zawsze także dane rodziców osoby zmarłej (ewentualnie z podaniem nazwiska panińskiego matki lub informacji o jej stanie cywilnym), jak również jej miejsce urodzenia i dokładny adres zamieszkania;
6) informacja o zobaczeniu zwłok przez proboszcza	—
7) zakończenie	informacja o sporządzeniu aktu zgonu, jego odczytaniu i podpisaniu przez proboszcza z uwagą o powodzie braku podpisów pozostałych stron (niepiśmienność); sporadycznie informacja o koligacjach osób zgłaszających z osobą zmarłą;
8) (nie)czytelny podpis proboszcza	—

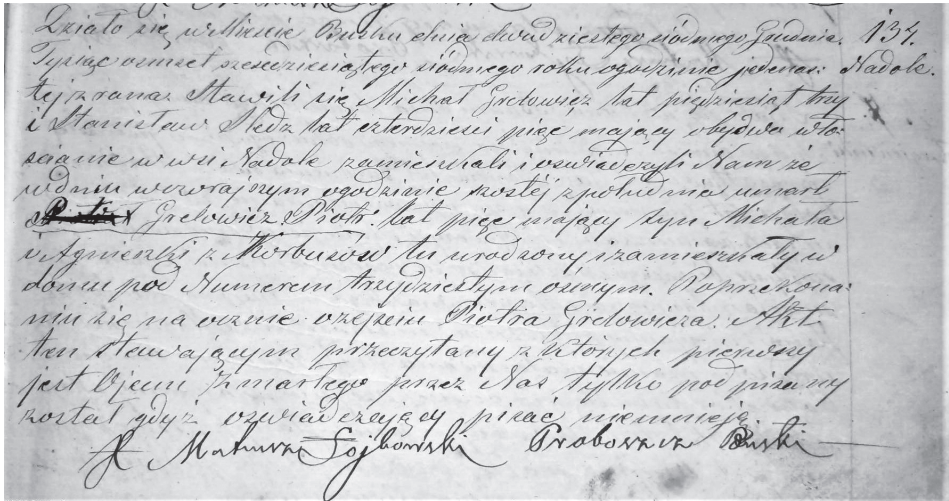
Z analizy wszystkich adnotacji jednoznacznie wynika, iż każda z nich zawiera wyżej przytoczone elementy, których kolejność za każdym razem jest stała:

[introdukcja wraz z podaniem nazwy miejscowości] *Działo się w Mieście Busku [dokładna data zapisana słownie] dnia dwudziestego siódmego Grudnia Tysiąc ośmset sześćdziesiątego siódmego roku [dokładny czas] o godzinie jedenstaej z rana / trzeciej z południa / pierwszej po południu. [wnioskodawcy] Stawili się Adam (nazwisko wnioskodawcy 1) [wiek] lat czterdzieści ośm i Ludwik (nazwisko wnioskodawcy 2) [wiek] lat trzydzieści dziewięć mający, [profesja / stan] obydwa Włościanie / służący / mieszczanie [adres wnioskodawców] w wsi Nadole / w wsi Wełczu / w Busku zamieszkali [cel wizyty w kancelarii] i oświadczyli Nam, że [data śmierci] w dniu wczorajszym / dnia dziewiątego bieżącego miesiąca i roku [godzina śmierci] o godzinie ósmej wieczorem / pierwszej z północy umarł(a) [imię i nazwisko osoby zmarłej] Maryanna / Wojciech (nazwisko osoby zmarłej) [wiek osoby zmarłej] lat czterdzieści ośm licząca(y) [miejsce urodzenia osoby zmarłej] tu urodzona(y) i [adres osoby zmarłej] zamieszkała(y) w domu pod numerem ośmnastym *[fakultatywnie profesja / stan (cywilny) osoby zmarłej] wyrob-nica / wdowa / wdowiec; [dane rodziców osoby zmarłej + nazwisko rodowe jej matki] Córka / Syn Walentego i Barbary *[fakultatywnie nazwisko rodowe matki] z Pawlików (nazwisko w dopełniaczu l. mnogiej) małżonków / wolnego stanu wyrob-nicy, pozostawiwszy po sobie owdowiałego(a) męża / żonę [imię i nazwisko owdowiałego współmałżonka] Helenę *[fakultatywnie nazwisko rodowe wdowy]. [informacja o zobaczeniu zwłok] Po przekonaniu się na ocznie o zejściu Maryanny / Wojciecha [zakończenie] Akt ten stawającym przeczytany *[informacja o koligacjach osób zgłaszających z osobą zmarłą] z których pierwszy jest mężem a drugi bratem zmarłej przez Nas tylko podpisany został gdyż Ci pisać nieumieją. [(nie)czytelny podpis proboszcza]*

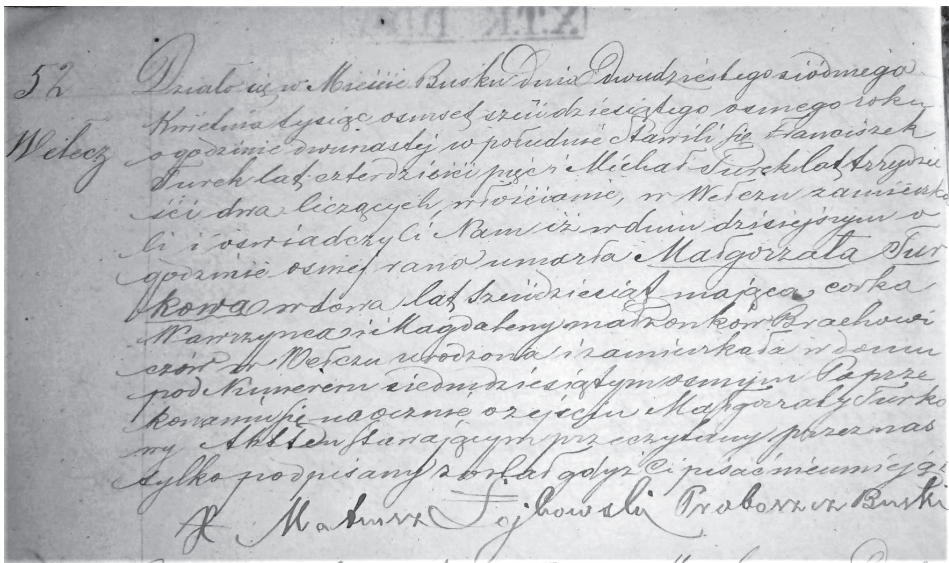
Analiza struktury potwierdza też labilne uwzględnianie niektórych elementów tekstu, co czyni je wyraźnie fakultatywnymi (*): profesja / stan (cywilny) osoby zmarłej, nazwisko rodowe matki osoby zmarłej, nazwisko rodowe osoby zmarłej (jeśli była kobietą) oraz koligacje rodzinne wnioskodawców z osobą zmarłą (zdj. 5 i 6).

Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, iż każdy akt jest wypowiedzią o charakterze informatywnym (pisarz przekazuje informację czytelnikowi), w którym zawiera się inny – pierwotny – charakter informatywny wypowiedzi w ramach komunikacji między wnioskodawcami i urzędnikiem parafii, kiedy poinformowali go o zejściu człowieka: „i oświadczyli Nam, że w dniu”. Tym samym nie widać tu poprzedzającego aktu deklaratywnego – jak w przypadku aktów chrztu czy ślubu, w których przy pomocy wypowiedzianych formuł chrzczący dziecko ksiądz czy wypowiadający przysięgę małżeńską narzeczeni kreowali nowy stan w faktów (instytucjonalnych) w rzeczywistości ekstralingwalnej (Owsiński 2021: 553; 2022: 28; Owsiński, Mordań 2021: 865). Warto zwrócić uwagę na użycie zaimka osobowego

w pluralis maiestatis, czego celem jest ekspozycja majestatu i pozycji sporządzającego akt lub podpisującego go proboszcza: „i oświadczyli Nam, że w dniu”, „przez Nas tylko podpisany został gdyż”, co konweniuje z użyciem takiej liczby mnogiej w metrykach ślubu (Owsiński 2022: 28).

Zdjęcie 5. Akt zgonu 1867: 134

Zdjęcie 6. Akt zgonu 1868: 52

W żadnym akcie nie stwierdzono cyfr (wyłączając numer aktu), skrótów ani obcojęzycznych słów. Poważniejsze odchylenia od ówczesnie obowiązujących reguł ortograficznych również nie występują. Percepcja i interpretacja treści nie pozostaje zaburzona przez incydentalnie pojawiające się nieregularności o charakterze idiolektalnym.

4. WNIOSKI I UWAGI KOŃCOWE

Na podstawie analizy można definitywnie stwierdzić, iż narracyjny akt zgonu w parafialnej księdze metrykalnej daje się zostać uznany za tekst, pozostający dodatkowo w związku z innymi tekstami kancelaryjnymi, które się do niego odwołują: uwagi na marginesach innych serii ksiąg, nierzadko odwołują się do ksiąg zejść, gdyż zawierają informację o numerze aktu zgonu (Owsiński 2021: 547; 2022: 23, 37; Owsiński, Mordań 2021: 863). Brak uwag na rantach eksplorowanej tutaj księgi można natomiast wyjaśnić faktem, iż metryka zejścia stanowi ostatni dokument związany z życiem człowieka i nie wymaga już dalszych uzupełnień. Z powyższego wynika z kolei, iż księgi parafialne i ich serie należy pojmować jako pewien, w społeczno-historycznym kontekście zanurzony dyskurs językowo-kancelaryjny, cechujący się intertekstualnością i bliskością w budowie i funkcji poszczególnych rodzajów metryk, co z kolei wiąże się z tym, że kancelaria parafialna

jako instytucja pełniła konkretną funkcję społeczną – ewidencjonowanie nie tylko wiernych, lecz także w ogóle mieszkańców danej parafii, tj. członków określonej społeczności językowej i kulturowej. W związku z tym z czasem wypracowano w niej konkretną praktykę redagowania dokumentów (Owsiński 2022: 28–29).

Poszczególne teksty w ramach tego dyskursu winny natomiast być traktowane jako pozostające we wzajemnej relacji, „sfosylizowane” na kartach księgi działania społeczne z konkretnym zadaniem komunikacyjnym, polegającym na osiągnięciu określonego celu komunikacyjnego w danej instytucjonalizowanej strukturze społecznej. Jak konstatują Bralska i Czachur (2009: 224–225), zarówno recyprokalne relacje kancelaryjnych archiwaliów, jak i opozycja „tekst: obszar jego działania językowego i obowiązywania w rzeczywistości ekstralingwalnej” współtworzą określoną korelację, której wyraz daje się zauważyć w interdependencji wspomnianych determinant.

Zainicjowane powyżej badania metryki zgonu w buskiej *Księdze Zmarłych* z perspektywy kodykologicznej i tekstologicznej nie zostały dotychczas przedsięwzięte, co przemawia za rozszerzeniem i pogłębieniem eksploracji tego rodzaju tekstów historycznych jako zwierciadła zdarzeń i czynności prawnych w obrębie konkretnej społeczności.

Analiza treści i budowy poszczególnych konkretnych realizacji tekstemu AKT W METRYKALNEJ KSIĘDZE ZMARŁYCH dowodzi, iż każda z adnotacji sporządzana była zawsze w taki sam sposób w oparciu o określoną obowiązującą w kancelarii matrycę. Ze względu na formę narracyjną metryk nie można wyróżnić wyraźnie oddzielonych od siebie konkretnych części tekstu, ale jego poszczególne elementy wynikają z siebie logicznie i – bezwyjątkowo – w tej samej kolejności, a miejscami pojawiające się nieobligatoryjne fragmenty nie powodują zaburzeń struktury jego budowy.

Kolejnym etapem eksploracji tego rodzaju ksiąg i tekstów mogłoby jednak być także uwzględnienie rozszerzonego zasięgu geograficznego, na którym takie księgi powstawały, celem odpowiedzi na pytanie o ogólnie obowiązujący uzus tworzenia takich tekstów w obrębie konkretnego kręgu językowo-kulturowego, co pozostawałoby w związku z postulatem Smykały (2009: 287), według której teksty i ich gatunki winny być zawsze analizowane w dyskursie, a więc w ich relacji do innych tekstów.

BIBLIOGRAFIA

- Assmann J., 1988, *Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität*, w: *Kultur und Gedächtnis*, red. J. Assmann/T. Hölscher, Frankfurt, s. 9–19, https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/1895/1/Assmann_Kollektives_Gedaechtnis_1988.pdf (dostęp: 31.07.2020).
- Barki B., 1978, *Türkçede Gösterme Adıllarının Genel Metin Bağlayıcı Özellikleri*, „Boğaziçi Üniversitesi Beşeri Bilimler Dergisi” 6, s. 47–54.
- Beaugrande R.-A. de, W.U. Dressler, 1981, *Eine Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen.
- Beneš E., 1967, *Die funktionale Satzperspektive. Thema – Rhema – Gliederung im Deutschen*, „Deutsch als Fremdsprache” 1, s. 23–28.
- Beneš E., 1973, *Thema – Rhema – Gliederung und Textlinguistik*, w: *Studien zur Texttheorie und zur deutschen Grammatik. Festgabe für Hans Glinz*, red. H. Sitta/K. Brinker, Düsseldorf, s. 42–62.

- Biszczanik M., 2016, *Das Erste Stadtbuch aus Schweidnitz im Lichte der Textallianzen- und Textsortenproblematik*, „Germanica Wratislaviensia” 141, s. 163–181.
- Bralaska M., Czachur W., 2009, *Historische Textsortenlinguistik. Einige Überlegungen zu ihren Zielen und Methoden*, w: *Wort und Text. Bestandsaufnahme und Perspektiven*, red. W. Czachur, M. Czyżewska, A. Frączek, Warszawa, s. 223–235.
- Brinker K., 2010, *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*, Berlin.
- Czachur W., 2009, *Miejsce lingwistyki tekstu w kanonie przedmiotów uniwersyteckich w kształceniu filologicznym w Polsce i w Niemczech. Lingwistyka tekstu w polskich i niemieckich podręcznikach*, w: *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 297–309.
- Czachur W., Erll, A., Traba, R., Witosz B., 2014, *Gedächtnis, Sprache und Mediendiskurse – Gespräch mit Prof. Astrid Erll, Prof. Robert Traba und Prof. Bożena Witosz*, „Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs” 7, s. 21–30, <http://tekst-dyskurs.eu/api/files/download/1742642.pdf> (dostęp: 23.04.2022).
- Černâvskaâ V., 2018, *Lingvistika teksta. Lingvistika diskursa*, Moskva.
- Dacewicz L., 2015, *Rusyfikacja nazewnictwa osobowego w katolickich księgach metrykalnych Dekanatu białostockiego w okresie zaboru (lata 1865–1918)*, „Slavia Orientalis” 64/2, s. 363–374.
- Dacewicz L., 2016, *Struktura i treść notacji metrykalnych kościoła rzymsko-katolickiego w okresie zaboru rosyjskiego w diecezji wileńskiej*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 16, s. 365–384.
- Dacewicz L., 2017, *Uwarunkowania socjalno-kulturowe nadawania imion podwójnych w Dekanacie Białostok w II połowie XIX wieku*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 17, s. 169–186.
- Dacewicz L., 2019, *Roman-Catholic parish registers as a source of information about Polish society living under the Russian rule in the period of Partitions in the second half of the 19th century*, „Acta Onomastica”, s. 186–198.
- Dacewicz L., Chomko J., Smakulska J., 2017, *Księgi metrykalne chrztów kościoła rzymskokatolickiego dekanatu białostockiego z II połowy XIX wieku. Treść i struktura metryk. Alfabetyczne spisy imienne*, cz. 1, Białostok.
- Daneš F., 1968, *Typy tematických poslopnosti v textu (na materiale českého textu odborného)*, „Slovo a Slovestnost” 29, s. 125–141.
- Daneš F., 1970, *Zur linguistischen Analyse der Textstruktur*, „Folia Linguistica” 4, s. 72–78.
- Dimitrova S., Karshakova R., 1992, *Bulgarian Text Linguistics – Present State and Prospects*, w: *Text – Fachwort – Übersetzen. Beiträge eines Kolloquiums in Sofia/Bulgarien*, red. P. Godglück Frankfurt/Main, s. 9–41.

- Dressler W., 1978, *Wege der Textlinguistik*, w: *Textlinguistik*, red. W. Dressler, Darmstadt, s. 1–15.
- Duszyński-Karabas H., 2017, *Sposoby identyfikacji osób w księgach metrykalnych parafii prawosławnych na Kujawach Wschodnich i ziemi dobrzyńskiej na przełomie XIX i XX wieku*, „Acta Polono-Ruthenica” 22/3, s. 7–19.
- Gal’perin I., 2017, *Tekst kak ob’ekt lingvističeskogo issledovaniâ*, Moskva.
- Glaser B.G., Strauss A.L., 2006 (1967), *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*, New Brunswick/London.
- Göpferich S., 1995, *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie, Kontrastierung, Translation*, Tübingen.
- Grabias S., 2019, *Język w zachowaniach społecznych. Podstawy socjolingwistyki i logopedii*, Lublin.
- Grucza S., 2009, *Lingwistyka tekstu – jej przedmiot i cele cząstkowe badań*, w: *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 95–107.
- Grucza S., 2013, *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*, Warszawa, <https://portal.uw.edu.pl/documents/7732735/0/SN+2.+Sambor+Grucza++Od+lingwistyki+tekstu+do+lingwistyki+tekstu+specjalistycznego.pdf> (dostęp: 23.04.2022).
- Grulkowski M., 2015, *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska z XIV i początku XV wieku. Studium kodykologiczne*. Warszawa.
- Hartung W., 2000, *Kommunikationsorientierte und handlungstheoretisch ausgerichtete Ansätze*, w: *Text und Gesprächslinguistik*, red. K. Brinker, K., G. Antos, W. Heinemann, S.F. Sager, t. 1, Berlin/New York, s. 83–96.
- Heinemann W., 1982, *Textlinguistik heute. Entwicklung, Probleme, Aufgaben*, „Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe” 31, s. 210–221.
- Heinemann W., 2008, *Textpragmatische und kommunikative Ansätze*, w: *Textlinguistik. 15 Einführungen*, red. N. Janich, Tübingen, s. 113–143.
- Hrynicky W.M., 2016, *Organizacja rejestracji stanu cywilnego w Polsce w ujęciu historycznym*, „Ius Novum” 10/4, s. 358–374, https://absolwenci.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/oficyna/Ius_Novum_4-16_24-W.Hrynicky.pdf (dostęp: 3.05.2022).
- Işik G., 1979, *Betikel Dilbilimde Yeni Aşamalar ve Üretici Bir Yazınbilim Tasarısı*, „Dilbilim” 4, s. 166–179, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/11582> (dostęp: 23.04.2022).
- Kapuścińska A., 2013, *Być albo nie być... tekstem. Problemy definicji tekstu w kontekście tekstów medialnych*, „Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs” 6, s. 121–130, <https://bibliotekanauki.pl/articles/474032> (dostęp: 26.04.2022).

- Komleva E., 2011, *K voprosu o parametrach tekstual'nosti*. „VestnikOGU” 17, s. 146–151.
- Kretzschmar R., 2018, *Amtsbücher*, w: *Südwestdeutsche Archivalienkunde*, <https://www.leo-bw.de/themenmodul/sudwestdeutsche-archivalienkunde/archivaliengattungen/amtzbucher#x01> (dostęp: 2.05.2022).
- Mathesius V., 1929, *Zur Satzperspektive im modernen Englischen*, „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen” 155, s. 202–210.
- Owsiński P.A., 2021, *Adnotacja w parafialnym „Liber Natorum” (1864–1869) jako rodzaj tekstu. Studium tekstologiczno-kodykologiczne*, „Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs” 15, s. 539–560, <https://tekst-dyskurs.eu/resources/html/article/details?id=226712> (dostęp: 23.04.2022).
- Owsiński P.A., 2022, *Adnotacja w rosyjskim Liber Copulatorum (1868–1882) jako rodzaj tekstu w świetle analizy tekstologiczno-kodykologicznej*, „Acta Neophilologica” 24/1, s. 17–37.
- Owsiński P.A., Mordań M., 2021, *Zapis v russkoôzyčnoj metričeskoj knige XIX beka „O rodivšihsâ” v aspekte tekstologičeskich i kodikologičeskich issledovanij*, „Slavia Orientalis” 70/4, s. 851–872.
- Pałuszyńska E., 2010, *Analiza tekstu jako zdarzenia komunikacyjnego*, „Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 17, s. 157–165.
- Rosengren I., 1980, *Texttheorie*, w: *Lexikon der Germanistischen Linguistik*, red. H.P. Althaus, H. Henne, H.E. Wiegand, Tübingen, s. 275–286.
- Rzeszutko-Iwan M., 2009, *Pojęcie tekstu w badaniach tekstologicznych*, w: *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 57–68.
- SJP PWN, *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 2.05.2022).
- Smykała M., 2009, *Kontrastywna lingwistyka tekstu w Polsce i Niemczech*, w: *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 277–296.
- Sztandera G., 2015, *Akta metrykalne parafii Korczew*, „Biuletyn Szadkowski” 15, s. 225–235, http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/13447/11-225_235-Sztandera.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 23.04.2022).
- Szymański J., 2021, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa.
- Şenöz-Ayata C., 2005, *Metindilbilim ve Türkçe*, İstanbul.
- Şenöz-Ayata C., 2006, *Die Entwicklung der Textlinguistik (Deutschland und Türkei im Vergleich)*, „Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi. Studien zur deutschen Sprache und Literatur” 18, s. 133–143, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10989> (dostęp: 23.04.2022).
- Şenöz-Ayata C., 2008, *Eine kontrastive Analyse über die Darstellungshaltung des Autors in deutschen und türkischen Wissenschaftstexten*, „Alman Dili ve Edebiyatı

- Dergisi. Studien zur deutschen Sprache und Literatur" 20, s. 153–168, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/10794> (dostęp: 23.04.2022).
- Şenöz-Ayata C., 2012, *Zur Textsorte Abstract in türkischen und deutschen Germanistikzeitschriften*, „Akten des XII. internationalen Germanistikongresses" 16: 133–140.
- Şenöz-Ayata C., Atasoy İ., 2019, *Ein interkultureller Blick auf Multimodalität in ausgewählten deutschen, angloamerikanischen, italienischen und türkischen Kosmetikwerbeanzeigen*, „Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi. Studien zur deutschen Sprache und Literatur" 41(1), s. 1–23, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/740648> (dostęp: 23.04.2022).
- Topbaş P.N. Yılmaz O., 2019, *Die Korrelation zwischen Textlinguistik und Lehrbüchern anhand einer textlinguistischen Analyse von „Lagune“, „Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi" 36(2)*, <https://dergipark.org.tr/en/pub/huefd/issue/39315/578830> (dostęp: 23.04.2022).
- Turaeva Z., 1986, *Lingvistika teksta. Tekst: Struktura i semantika*, Moskva.
- Viehweger D., 1977, *Struktur und Funktion nominaler Ketten im Text*, w: *Kontexte der Grammatiktheorie*, red. W. Motsch, Berlin, s. 149–168.
- Völzing P.-L., 1979, *Text und Handlung*, Frankfurt (Main)–Bern–Los Angeles.
- Waluś J., 2010, *Księgi metrykalne Pomorza Zachodniego*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 1, s. 141–168.
- Wawrzyniak Z., 2004, *Testwissenschaft als Transdisziplin*, w: *Perspektiven der polnischen Germanistik in Sprach- und Literaturwissenschaft. Festschrift für Olga Dobijanka-Witczakowa zum 80. Geburtstag*, red. A. Dębski, K. Lipiński, Kraków, s. 325–331.
- Wiktorowicz J., 2009, *Niemieckojęzyczne badania nad historycznymi gatunkami tekstu*, w: *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 265–273.
- Wiktorowicz J., 2011, *Zur Textsortenklassifikation in der deutschen Kanzleisprache in Krakau*, w: *Krakauer Kanzleisprache. Forschungsperspektiven und Analysemethoden*, red. J. Wiktorowicz, Warszawa, s. 127–137.
- Wilkoń A., 2002, *Spójność i struktura tekstu*, Kraków.
- Ziegler A., 2003, *Städtische Kommunikationspraxis im Spätmittelalter. Historische Soziopragmatik und Historische Textlinguistik*, Berlin.
- Żmudzki J., 2019, *Zur Ontologie des Textes*, w: *Facetten der Sprachwissenschaft: Bausteine zur diachronen und synchronen Linguistik*, red. J. Wiktorowicz, A. Just, P.A. Owsiniński, Berlin, s. 227–241.

**A TEXTLINGUISTIC-CODICOLOGICAL CASE STUDY
OF THE POLISH DEATH CERTIFICATE IN *LIBER MORTUORUM*
(1867–1878) SEEN AS A TEXT TYPE**

Abstract

The present paper involves a textlinguistic-codicological analysis and attempts to identify the specific features of the Polish administrative language in the entries of the 19th c. parish register from the town of Busko-Zdrój. The aim of the study is to answer the question as to whether the examined annotations can be regarded as a pattern of a parish register record, and henceforth as a text type. The author investigates the structure and characteristics of different register entries, with research field determined by the general structure and functionfunction of parish register records and annotations of these records.

Key words: parish register, text linguistics, text, textuality, text type